

Hikmet Yurdu, Yıl: 5, C: 5, Sayı: 10, Temmuz – Aralık 2012/2, ss. 351 - 370

İslâm ve Terakki¹

Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi (1869-1954)

Sâdeleştiren: Arif Ünal

Bilim Uzmanı

arifunal1453@hotmail.com

1

Mevcut dinler içinde İslâm dîni kadar ahlâkî, ictimâî, idârî, siyâsî esaslara dayanmış bir din daha mevcut olmadığı, bu dînin aslî ve fer'î hükümlerine vâkîf, hakîkatin taraftarları olan kişilerce bilinmektedir. Fakat birçok asırlardan beri istibdâd kâbusunun İslâm âlemi üzerinde icrâ edegeldiği müthiş tahrîbâtının bir sonucu olarak Müslümanlar her yerde, her husus da diğer milletlerden geri kalmış ve bu yüzden bir çok İslâm Devleti yıkılmış, İslâm âleminin teselli kaynağı ve dayanıp güveneceği yalnız Osmanlı Devleti kalmıştı. Osmanlı Devleti ise kötü yönetilmesi nedeniyle yaşamakla ölüm arası bir dereceye düşmüştü. Devletin, güç ve onurunu yeniden elde etmek umidiyle meşrûtiyet fikri ortaya atılmıştı. Meşrûtiyetin îlâmı sonrası ortaya çıkan dâhilî ve hâricî ihtiras ve istekler sebebiyle memleketin her tarafında bütün dehşetiyle fitne ve fesat baş göstermiş. Nihayetinde Osmanlı Devletini çepeçevre saran bu felâket, Balkan Harbine sebebiyet vermiş. Balkan Harbinde Osmanlı Devletinin, hatır ve hayâle gelmeyen bir mağlubiyet almış olması, Osmanlı Devletinde İslâm dîni aleyhinde bir takım bâtil fikirlerin doğuşuna sebebiyet vermiştir.

İslâm dîni ilerlemeye mânî imiş? Ne büyük bir iftirâ! Ne azim bir yalan! Çünkü İslâm dîni ilerlemeye mânî olmadığı gibi, bilâkis ilerlemeyi emreder ve yükselmeye sevk eder. Çünkü bu din, bir milletin tümünden ilerlemesi için gereken usul ve esasların hepsini ihtivâ eder ki, bunlardan bâzıları aşağı da gelmiştir.

Bu esaslardan biri şûrâyı ümmettir. Ümmetin şûrâ'sının meşrûiyeti, Kur'ân-ı Kerîmin 'Her işte ümmetinle müşâvere et (Âl-i İmran 159).' ve 'Bütün Müslümanların işi, aralarında şûrâ'dan ibarettir (Şûrâ 38).' Yâni Müslümanlar muâmelatla ilgili bütün işlerini meşveret usûlüyle çözmeye memurdur mealinde ki iki âyeti kerimesiyle sâbit olmuş ve

¹ Şeyhül-İslâm Mustafa Sabri Efendi'nin bu makâlesi İstanbul da çıkan **İslâm Mecmuâsı** adlı derginin, hicrî 1332, rûmî 1329, mîlâdî 1914 tarih, Yıl: 1, Sayı: 1, 1-6, Sayı: 34-36 ve Sayı: 3, 75-77.sayfaları arasında üç parça olarak yayımlanmıştır. Biz üç farklı sayıda yayınlanan makaleyi birleştirerek sadeleştirdik. Parantez içi ifâdeler çevirene âittir.

bundan dolayı Hazreti Peygamber, bu ilâhî emr'e uyararak, ümmetin bütün mühim maslahatlarını meşveret usûlüyle çözmeye önem verdikleri gibi, kendisinden sonra ashâbı da, bu yüce yolu takip ederek, kulların gerek duydukları bütün mühim maslahatları, zikredilen usûl ile çözmeye son derece îtinâ göstermişlerdir.

İslâm dîninin koyduğu ümmet şûrâsı, zamânımızda ki ümmet şûrâsı tarzında değildi. Fakat netîce îtibâriyle şimdikinden daha yararlı ve üstün idi.

Daha yararlı idi. Çünkü o zamanın erkân-ı şûrâsı, vatanlarına ait vazifelerini mükemmel bir ciddiyetle ve ücretsiz yerine getirdikleri halde, zamanımızın erkânı şûrâsı, üzerlerine aldıkları vazifelerini büyük miktarlara varan ücret karşılığında yerine getirmektedirler.

Daha üstün idi. Çünkü onlar şahsî veya kavmî ihtiraslardan ve şahsî menfaatlerinden tümüyle uzak iken, şimdikilerden birçokları o gibi kötü huylardan kendilerini bir türlü kurtaramamaktadırlar. Ve bu yüzden memlekete fayda yerine zarar vermekten uzak kalamamaktadırlar.

Bu iki şûrâ arasında başka bir cihetten de büyük bir fark vardır. Zamanımızda ümmetin şûrâsının toplanma yeri, saltanat merkezinde hazırlanan özel bir mekan ve toplanma zamanı, senenin birkaç ayıyla sınırlı olduğu halde, o zamanlarda ümmetin şûrâsının toplanma yeri bütün mahalle mescitleri, cumâ ve bayram câmîleri ve namazgâhları ve senede bir kere İslâm âleminin her tarafından gelen hacıların toplanma yeri olan Arafat Dağı olup, bunların her biri bir şûrâ mekânı idi.

Çünkü bu anılan yerler, yalnız ibâdetle sınırlı değildi. Bunlar ümmetin maslahatlarının görüldüğü yerlerdi. Fakat zamanın geçmesiyle İslâm âleminin başına çöken istibdad kâbusu (keyfî idâre sistemi) bu mühim şûrâ mekanlarını yalnız ibâdet ve duâ ile sınırladı. Ve bu sûretle bütün ümmetin dilini bağladı. Ve işte bunun sonucu olarak nihâyet İslâm âlemi türlü türlü felâketlere mâruz kaldı. Kısaca İslâm dîni, medeniyetin temel esâsını teşkil eden ümmetin şûrâsı gibi temel bir prensibe uyulması gerektiğini önemli bir kural olarak, gayet geniş bir şekilde vâ'z etmiş olmasına rağmen, yazık ki sonradan ortaya çıkan istibdâdcıların, bu temel prensip işlerine gelmediğinden, ne yazık ki, bu güzel kural bütünüyle lağvedilmiş ve onun yerine idâre-i keyfiyet konulmuştur. İslâm âleminin başına gelen felaketlerin yegâne sebebi de budur.

İslâmî esaslardan biri de hürriyettir. İslâm dîninin hürriyet kelimesinden maksâdı, insânlığın felâket sebebi, medeniyetin en müthiş âfâtı olan hayvânî bir hürriyet

olmayıp, insânlığın ve medeniyetin tekemmül ve yükselme sebebi olan yüce bir hürri-hürriyettir. O da başkasının hukûkuna tecâvüz etmemek şartıyla, velev ki bir hükümdardan sâdır olsun. Herhangi bir haksız muâmeleyi redde ve herhangi bir hakk'ı müdâfaaya, bütün milletin müdâhale hakkı olmasından ibârettir ki, akıl ve hikmetin kabul ettiği hürriyette budur. İşte İslâm dîninin bahşettiği bu hürriyet sâyesinde, müslümanlar arasında haksız bir muâmeleye pek ender tesâdüf olunuyor. Ve o da derhal izâle ediliyordu. Ve hatta insanlardan bir kişi bile haksız olduğunu zannettiği bir meseleyle ilgili, bizzat Hz. Peygamberden veya halîfesinden izah isteyebiliyor. Onun bu izâhı, derhal kabul olunuyor. Gereken izâhat verilerek, izah talebinde bulunan zât iknâ ediliyordu. Ve genellikle bu izah isteme ve izah etme meseleleri Hz. Peygamber veya halîfesinin cuma ve bayram ve Arafat hutbelerini îrâd ettiği esnâda gerçekleşiyordu.

Yine bu hürriyet sâyesinde idi ki, toplumda ki konumu îtibâriyle, aşağı bir mertebede bulunan bir ferdin, gerektiğinde zamanın halîfesi ile hâkim huzûrunda duruşmaları, sorunsuz gerçekleşiyordu. Nitekim Hz. Ali'nin hilâfeti zamanında, Hazreti Ali'nin bir Yahûdi aleyhinde açtığı bir zırh davâsı üzerine, her ikisi de Kadı Şureyh'in mahkemesine davet olunarak, kadının huzurunda söz konusu dâvâ hakkında, ayakta ve yan yana olarak karşılıklı konuşmuşlar. Mahkeme nefîcesinde halîfe hazretlerinin aleyhine hüküm sâdır olmuştu. Ve bu hâl, hiç kimsenin ilgisini çekmemişti. Çünkü o zamanlar bu gibi işlerin durumu basit ve doğal kabul edilirdi.

İslâm dîninin bahşettiği hürriyetin kuvvet derecesine ve yücelik mertebesine bakınız ki Hz. Peygamber bir hadîsi şerifinde *'Zâlim bir hükümdâra karşı doğru söz söylemeyi, cihadın en fazîletlis'i olmak üzere haber verdiği gibi, diğer bir hadîsi şerifinde de, yine böyle bir hükümdârı, adâleti gerçekleştirmeye ve zulümden kaçınmaya davet edip de, bundan dolayı o hükümdar tarafından katl olunan herhangi bir kişinin mertebesini, sevgili amcası, şehitlerin efendisi Hz. Hamza'nın mertebesi olan, şehitlerin efendisi olmak gibi yüce bir mertebeye eşit tutmuşlardır ki, hak ve hakikati muhâfaza ve müdâfaa uğrunda konuşma hürriyetine bundan daha fazla değer vermek mümkün değildir.*

İslâmiyetin esaslarından biri de adâlettir. İstisnâsız bütün Müslümanlar, her husus da ve mutlak surette adâleti gerçekleştirmeye ve her çeşit zulümden kaçınmaya dînen me'mur ve mecburdur. Bu konu da şerefle gelmiş olan Kur'ân'ın âyetleri ve Nebviyyenin hadisleri, gerçekten çok fazladır. Bundan dolayı biz burada, yalnız İslâm dîninin adâlete atfettiği ehemmiyetin derecesini ve zulme karşı gösterdiği şiddet ve

nefretin mertebesini izâha yetecek bazı delilleri olduğu gibi aşağıda zikretmekle yetiniyetiniyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm'in "Müşriklere olan buğzunuzun şiddeti sizi onlar hakkında adâletsizliğe sevk etmesin (**Mâide:2**). Onlar hakkında dahî adâleti gerçekleştiriniz ki, nefsinizi haksız bir muameleden, zulm ve sıkıntıdan korumaya en yakını adalet vâsıtasıdır." Ve "Cenâb-ı Hakk, emâneti ehline vermenizi ve insanlar arasında adâlet ile hükmetmenizi size emrediyor (**Nisâ:58**). Yâni bunu size vâcip kılıyor." mealindeki iki âyeti kerîmesi ve Hz. Peygamber'in "Bir saat adâleti icrâ etmek, bir sene ibâdet etmekten efdaldır." ve "Bütün semâvât, ancak adâlet ile ayakta durur" anlamındaki iki hadîsi şerîfi, zannediyorum ki, bütün kâinât nazarında, İslâm dîninin bu asıl metine ne derece ehemmiyet verdiğini izâha fazlasıyla kâfîdir.

İslâm dîninin zulme karşı gösterdiği şiddet ve nefrete gelince, Kur'ân-ı Kerîm'in "Zâlimler için aslâ felah ve kurtuluş yoktur (**Yunus:17**)" ve "Hiç kimseye karşı düşmanlık câiz değildir. Fakat zulüm, bu hükümden müstesnâdır (**Mümtehine:9**) Yâni onlara karşı husûmet ilan etmek ve düşmanlık göstermek câiz ve belki de vâciptir." ve "Zâlimler benim ahdime, yâni nâmuma hükümet işlerini yürütmeye ve hilâfeti almaya nâil olmaya lâayık değildir (**Bakara:124**). Bu mühim vazîfeyi üstüne alacak kişilerin zulüm şâibesinden uzak olması lazımdır mealindeki üç âyeti kerîmesi dâhî, bu isteği açık bir surette ispat etmektedir.

İslâmî esaslardan biri de eşitliktir. İslâm dîninin bu kelimedenden maksâdı dâhî, mutlak olarak eşitlik olmayıp, hukukta ve diğer bütün muâmelâtta eşitliktir ki, zâten insanlığın refah ve saadetini temîne esas olabilecek eşitlikte budur. Gerçekte insanların bütün hukuk ve muâmelatta kânun nazarında eşit olması lâzımdır. Çünkü, öyle olmaz ise, insan hakları zâyî olur. Güçlüler zayıfların hukûkuna tecâvüz eder. Sonuçta medenîleşme ve ilerleme olmaz. Halbukî medenîleşme olmayınca, beşerî hayatın bekâ ve devamına imkân kalmaz.

İşte bunun içindir ki hukuk ve muâmelatta insanlar arasında eşitliğe riâyet, İslâm'ın rukünlerinden pek büyük bir ruknünü teşkil etmiştir. Hazreti Peygamber bu eşitliğe tamamıyla riâyet etmişler ve ümmetine de kendisi gibi riâyet etmelerini fermân buyurmuşlardır.

İslâm dîninin emrettiği eşitlik o derece geniş ki, insan bunun genişliğinin derecesini düşündükçe, hayrette kalmamak kâbil olmuyor. İlâhî vahye mazhar olduğuna, bütün Müslümanlarla beraber kendisi de kesinlikle inanmış olan şânı yüce bir Peygamber, kendi şahsı nâmına aslâ bir şey yapmıyor. Her ne yaparsa Allah nâmına

yapıyor. Her ne emrederse Allah nâmına emrediyor. Allah rızâsı için, ümmetinin selâselâmet ve saadetine çalışıyor. Hizmetine karşılık beytu'l mâl'dan bir habbe (buğday, arpa tanesi) bile kabul etmiyor. "Siz çalışınız ben yiyeyim. Bu nasıl olur?" diyor. Bütün fiil, hareket ve muâmelâtında kendisini, ashabı ve etbâıyla eşit tutuyor. Hizmetkârlarına, kölelerine, yediğinden yediyor, giydiğinden giydiriyor. Buna mukâbil zahmetli işlerin hiç birisini onlara teklif etmiyor. Hatta abdest alırken, onlardan hiçbirine abdest suyunu bile döktürmüyor. Birçok seneler hizmette bulunarak gösterdiği sadâkât ve ciddiyetle fevkalâdesiyle seçkin bir mevki edinen Hz. Enes'in, bir kere olsun abdest suyunu dökmek hizmetiyle müşerref olmak arzusunu bile reddediyor. "Bu hususta yardıma ihtiyâcım yoktur. Suyu bırak ta oradan çekil." emrini veriyor.

2

Ashaptan birinin "koyunu ben keserim" diğerrinin "ben de yüzerim" bir üçüncüsünün "ben de pişiririm" demesi üzerine "ben de size odun ve yonga toplarım" diyor. Ashab-ı kiram "Ya Rasûlallah siz istirahat buyurun. Ne lazım ise biz hepsini yaparız" diyorlar ise de, O Hazret onların bu sözlerine "bilirim yaparsınız. Fakat ben sizden mümtaz (ayrıcalıklı) bir halde bulunmayı kabul etmem" cevabını veriyor. Rasûlullah'ın bu gibi nice yüksek ahlaklı davranışları, hikmetli sözleri, mertçe işleri, insanların bir başkasına tahakküm ve zorbalığa asla hakkı olmadığını gösteriyor.

O Hazret eşitliğe riayeti yalnız Müslümanlarla sınırlı kılmayıp 'Bütün insanlar tarak dişleri gibi birbirine müsavidir' ve 'Nimet ve külfette biz Müslümanlar ile gayr-i müslimler beraberdir.' mealinde ki hadis-i şerifleriyle eşitlik nimetini gayr-i müslimlere dâhî teşmil etmişti. Hazreti Rasûl, peygamber olduğu halde kendisini her hususta ümmetiyle eşit tutmak kaidesini vahyin başlangıcından sonuna kadar muhafaza etti. Peygamberlik şerefine ilk ulaştığı zamanda ki hâli ne ise âhir ömründeki hâli de öyleydi. Sekiz-on milyon ahâlinin kendisine iman etmeleri ve zât-ı âlisine karşı son derece itaat ve muhabbet göstermeleri, onun evvel ki hâlini aslâ değıştirmede. Bu derece kuvvetli ve sağlam bir itaatten, bir muhabbetten istifâde ederek, bir gün bile kendi şahsına menfaat temin etme yönüne gitmek, onun hatır ve hayalinden bile geçmedi. Nitekim dâr-ı bekâyâ irtihal (vefat etmek) buyurduktan sonra hem miras , hem de beytül mal'a sadaka olmak üzere hazreti peygamberin bıraktığı terekenin: Bir kat elbise, iki kilim, bir çarşaf, birkaç su kabı, kavata (ağaçtan oyulmuş tekne), tarak, makas, misvak, bir gümüş mühür, bir serir, (tahta karyola), yirmi kadar deve, yüz koyun, altı yedi kadar keçiden ibaret olması, bu iddiamızı ısbâta kâfidir.

Kendisinden sonra ashâbı kiram da Allah Rasûlünün bıraktığı bu yüce sünnete, güçleri yettiği kadar uygun hareket etmeye çalıştılar. Birinci halife Hazreti Ebu Bekir Siddîk ilk hutbesinde: 'Ey Nâs! bana yardımcı olunuz ve bana arka çıkınız. Eğer eğri yola saparsam, bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk: Emânet, yalancılık: Hıyânettir. Sizin zayıfınız, benim nezdimde kuvvetlidir. Çünkü onun hakkını alırım. Sizin güçlüünüz ise benim nezdimde zayıftır. Çünkü ondan, başkasının hakkını alırım.' demiştir.

Hazreti Ebu Bekir zaten ticaretle geçindiğinden, halife tayin edildiği günün ertesi sabahı adeti üzere omzuna bez toplarını alıp satmak üzere çarşıya gitti. Yolda Hazreti Ömer ve Hazreti Ubade'ye rastladı. Aralarında şöyle bir konuşma cereyan etti: Hazreti Ömer ve Hazreti Ubâde Hazreti Ebubekir'e: "Ne yapıyorsun? Müslümanların işleri sana bırakıldı. Siz böyle çarşıda pazarda bez satacak olursanız Müslümanların işlerini kim gözetecek?" dediler. Hazreti Ebu Bekir: "Peki ama ben ailemin, çoluk çocuğumun nafakasını nasıl sağlayacağım?" dedi. Hazreti Ömer ve Hazreti Ubâde: "Biz sana Müslümanların beyt'ül mal'ından nafaka takdir ederiz" dediler. Bu karşılıklı konuşmadan sonra ashâb-ı kirâmın ittifâkıyla Hazreti Halifeye yevmiye (günlük) yarım koyun ve biri yazlık, diğeri kışlık olmak üzere iki kat elbise ve senede iki bin dirhem gümüş tahsis edildi. İşte Müslümanların ilk halifelerine verdikleri senelik tahsîsât buydu. Ondan sonra gelen halifeye de aynı tahsîsât verildi. Hiç birisine bu miktardan fazla bir şey verilmedi. Hatta Hazreti Ömer'ül Faruk zamanında İslam Devleti mûcizevî bir sür'at'te genişlediği ve yüz milyona yakın nüfusun İslam Coğrafyasına dahil olduğu ve bu sûretle müslümanların beyt'ül mal'ına milyonlarca nakit paranın ve diğer kıymetli eşyaların geldiği bir zamanda bile Halife Hazreti Ömer, ilk tahsisatına bir habbe ilave etmedi. Bir ara ashâb-ı kiram, Hazreti Ömer'in tahsisatını biraz artırmak istediler ise de, kendisi bunu şiddetle reddetti. Çünkü böyle bir şey yapıldığı takdirde, bu hususta Birinci Halife ile kendisi arasında eşitsizlik (ademi musâvât) görüyor. Böyle bir davranışı insan tabiatı ve onuruna asla uygun bulmuyordu. Şimdi görülüyor ki bin üç yüz bu kadar sene evvel İslam Dininin te'sis ettiği eşitlik kâidesi o derece büyük ve geniş idi ki, şu bulunduğumuz medeniyet asrında bile, hiçbir millet bu derece eşitliğe nâil olamamış. Bundan sonra da olacağı şüpheden vâreste bulunmuştur.

3

İslâmiyetin mühim esaslarından birisi de uhuvvettir (kardeşlik) ki, bir milletin hayatı ve bekası için birinci derecede elzem olan şey de budur. Çünkü insan, tabiatı itibarıyla medenî olup, pek çok ihtiyaçlara maruz bulunur. Hal böyle iken, muhtaç olduğu şeylerin bir tanesini bile yalnız başına tedarikten aciz bulunması sebebiyle,

yaşamak isteyen bir milletin fertleri arasında gayet samimi bir uhuvvetin (kardeşlik) tesisine şiddetle lüzum vardır.

İslam dini, Kur'an-ı Kerim'in : "*Mü'minler kardeşdir.* (Hucurât:10)" mealinde ki bir ayeti kerimesiyle ve Hazreti Peygamberin Medine-i Münevvereye teşrif buyurduklarında her şeyden evvel müslümanlar arasında kardeşlik akdine başlamasıyla ve ilk başlarda bu kardeşliğin mirasa kadar tesir etmiş bulunmasıyla, müslümanlar arasında kardeşlik esasını tesis etmiştir.

İslam dini bu mühim esası gayet sağlam bir surette yerleştirdikten sonra, bunu sonsuza kadar muhafaza edecek sebepleri de hazırlamıştır. Bu, din de zekatın, teâvün (yardımlaşma) ve tenâsurun (yardımlaşma) farziyyet ve meşrûiyyeti, adâvet (düşmanlık) ve husumetin, gıybet, bühtan (iftira), yalanın, nifak (iki yüzlülük) ve şikâkın (ihtilaf), tefrika, fitne ve fesadın, kavmiyet ve milliyetçiliğin şiddetle yasaklanması, hep İslam kardeşliğini sonsuza kadar muhafaza edecek sebepler cümlesindedir.

Hakikaten bir milletin fukarası, o milletin ağniyasından (zenginlerinden) muavenet (yardım) görmez ve hiç olmazsa onun servetinden en az kırkta bir nisbetinde istifade etmez ise, öyle bir milletin bütün fertleri arasında samimi ve ciddi bir uhuvvetin tesisine imkan kalmaz. Keza bir millet adavetten (düşmanlık), husumetten, gıybetten, bühtandan (iftira), yalandan, nifak ve şikaktan (ikilik), tefrika, fitne ve fesattan, iddiayi cinsiyet ve kavmiyetten (cinsiyet ayrımcılığı ve ırkçılık) şiddetle men edilmezse, o milletin arasında uhuvvetten eser bulunamaz. Bundan dolayı öyle bir milletin yaşaması da mümkün olmaz.

İslamiyetin mühim esaslarından birisi de düşmana karşı kuvvet hazırlamaktır. Bu esas Kur'an- Kerimin "*Düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayınız.* (Enfal:60)" mealinde olan bir ayeti kerimesiyle bütün Müslümanlara farz olmuştur ki, bu ayet genel olarak terakki için gerekli olan vasıta ve yolları temine kâfi bir esastır. Çünkü bir şey farz olunca, onu elde etmek gerekli olan şeylerinde tabî olarak farz olması lazım geldiğinden, düşmana karşı kuvvet hazırlamanın farziyyeti, onu elde etmek için lazım olan servetin farziyyetini ve elde ettiği servetin farziyyeti de, onun bağlı olduğu marifet, sanat, ticaret, ziraat, felahat (çiftçilik) gibi şeylerin hepsinin farziyyetini içine almaktadır.

Şu halde İslam dini düşmana karşı kuvvet hazırlamayı bütün Müslümanlara farz kılmış olmasıyla, onun bağlı olduğu servet, marifet, sanat, ticaret, ziraat, vesaire gibi şeylerin hepsini farz kılmış oluyor demektir. İnsanlığın mutluluğunu temin için gelmiş olan semavî bir dinin, insanlar hakkında yapacağı iyilikte işte bu kadar olabilir. Bu

sağlam esası tatbik ve icrâ mevkiine koymak ise insanların kendi gayret ve faaliyetine bağlı bir keyfiyettir. Bunun içindir ki islamın başlarında atâlet (tembellik) asla görülüyordu. Bütün Müslümanlar devamlı çalışıyorlar. Yaşamak ve yaşatmak için sürekli uğraşıyorlardı. Sene de, iki bayram günlerinden başka, onların tatil günleri yoktu. Hatta Cuma günlerinde bile çalışmaya ve ticaretle iştigale memur idiler. Nitekim Kuran-ı Kerimin “Cuma ezanı okunduğu vakit namazı edaya süratle gidiniz ve bu esna da alışverişi terk ediniz. Namazı eda edince de hemen dağılıp yine alış veriş ile meşgul olarak, Allahın size fazlından takdir ettiği rızınızı talep ve elde etmeye çalışınız. (Cuma: 9)” mealinde ki bir ayeti kerimesi dahi bu hakikati kat’î bir surette beyan etmektedir.

İşte islamın başlangıcında Müslümanlar, İslam dininin kendilerine bahşetmiş olduğu, yukarıda yazmış olduğumuz bu mühim esaslarına son derece riâyet ettiklerinden dolayıdır ki, yirmi-otuz sene zarfında islâmiyetin nurlu güneşi bütün Arap Yarımadasını nurlandırıp, feyizleriyle aydınlattıktan sonra, Çin hududundan Atlas Okyanusuna kadar olan bölgelerde yaşayan insanların hepsi de bu feyizden yararlanmışlardır.

Hatime

Şimdi İslam dini terakkiye mânî diyen kişilere sorarım. Bu makalemizde beyan ettiğimiz mühim esaslar İslam dininden başka hangi dinde vardır? İslam milletinin kendi atâlet (tembellik) ve cehaletleri yüzünden uğradıkları felaketlerin sebeplerini, o kadar ulvî olan İslam dininde aramak insafa uygun mudur? Lütfen bu suallerime cevap vermelerini kendilerinden beklerim!

اسلام و ترقی

۱

ادیان موجوده ایچنده دین اسلام قدر اخلاقی ، اجتماعی ، اداری ، سیاسی اساسله استناد ایتمش بر دین دها موجود اولدینی ، بودیشک احکام اصلیه و فرعیته و اتف طرفداران حقیقت اولان ذواتک معلوملریدر . فقط بر چوق عصرلردن بری کابوس استبدادک عالم اسلام اوزرنده اجرا ایده کلدیکی

اسلام مجموعه سی

۲۰

تخریبات مدهشه نتیجه سی اوله رق اهل اسلامک هر یرده ، هر خصوصه اقوام سارهدن کیری قالمش اولسی و بو یوزدن بر چوق حکومت اسلامیه نک منقرض اولمش بولمسی وعالم اسلامه مدار تسلی واستادگاه اوله جق بالکنز عثمانلی حکومتی قالمش ایسه ده آنک ینه استبداد سیئه سیله بین الحیات والمات درک یه دوشمش اولسی و بو حکومتک قدرت ومکنتی اعاده ایتمک امید یه استحصال مشروطیت ایدمش ایسه ده اعلان مشروطیتی متعاقب ظهوره کلن احتراصات داخلیه وخارجیه سیله مملکتک هر طرفه نفاق وشقاقک بتون دهشتیه باش کوسترمسی و بو احوال فلاکت اشتمالک نهایت بالقانلر حربه سیبیت و یرمدرک ، دولت علیه نک خاطر وخیاله کلیان بر مغلوبیتیه نتیجه لسی دین اسلام علیه ده بر طاقم افکار باطله نک انتشارینه میدان و یرمشدر .

دین اسلام مانع ترقی ایمش ، نه بیوک بر افترا ! نه عظیم بر بهتان ! زیرا دین اسلام مانع ترقی دکل بالعکس آمر ترقی وسائق تمالیدر . چوتکه بو دین بر ملتک تمدن وترقی ایتمی ایچون اقتضا ایدن اصول واساساتک جمله سی حاویدرکه بونلردن بعضیلری بر وجه آتیدر :

بو اساساتدن بری شورای امتدر . شورای امتک مشروعتی قرآن کریمک : (هر ایشده امتکه مشاوره ایت) و (بتون مسلمانلرک ایشی ینلرنده شورادن عبارتدر . یعنی مسلمانلر کافه امور ومعاملاتی اصول مشورتله حل وفصله مأمورددر) مآلنده کی ایکی آیت کریمه سیله ثابت اولمش و بناء علیه حضرت پیغمبر بو امر الهی به امتالاً بتون مصالح مهمه امتی مشورت اصولیه حل وفصله اهتمام پوردقلری کبی کندیسندن صکره اصحابی ده بو اثر عالی به بالاقصا کافه مصالح مهمه عبادی اصول مذکوره ایله حل وفصله صوک درجه اعتنا ایتملر ایدی .

دین اسلامک وضع ابتدییکی شورای امت زمانزده کی شورای امت طرفه ده دکل ایدی . فقط نتیجه اعتباریه شمذیکندن ده مانع ودها عالی ایدی . ده مانع ایدی . زیرا او زمانک ارکان شوراسی وظائف وطنیه لرخی کمال جدیدیه وبلاجرث ایفایده کلندکلری حاله زمانزک ارکان شوراسی وظائف مودوعه لرخی

اسلام مجموعه سی

مهم بر مقدار بالغ اولان اجرت مقابله ایفا ایتمکده درلر . دها عالی ایدی : چونکه آنلر احتراصات شخصییه و یا قومیه دن و منافع خبیسه دن بالکلیه بری ایکن شمدیکیلردن بر چوققلری او کی خصائل مذمومه دن کندیلر تی بر درلو خلاص ایدمه مکده درلر و بو یوزدن منفعت برینه مملکته ایراث مضرتدن خالی قالماقده درلر .

بو ایکی شورا آره سنده بشقه بر جهتدن ده فرق عظیم واردر . زمانمزده شورای امتک محل انقادی مرکز سلطنتده احضار ایدیلن بر مکان مخصوصه ومدت اجتماعی سنه تک بر قاچ آینه منحصر اولدینی حالده او زمانلرده شورای امتک محل اجتماعی بتون محله مسجدلری ، جمعه و یارام جامعلری و نمازگاهلری و سنه ده بر کره عالم اسلامک هر طرفدن کن و حجاجک اجتماعکاهی بولتان عرفات طامعی اولوب بولنرک هر بری بر دار شورا ایدی .

زیرا بو ذکر اولتان محللر یا لکز عبادته متحصر دکل ایدی . بولنر مصالح امتی رویته محل ایدی ؛ فقط مرور زمان ایله عالم اسلامک باشنه چوکن کابوس استبداد بو مهم دار شورالری یا لکز عبادت و دعایه حصر ایلدی . و بو صورتله بتون امتک دینلی باغلادی . و ایشته بولنر نتیجه سی اوله رق نهایت عالم اسلام درلو درلو فلاکتلره معروض قالدی . خلاصه ا دین اسلام ، مدنیتک اس الاسانی تشکیل ایدن شورای امت اساس متینی واجب الرطایه بر قاعده مهمه اولوق اوزره غایت واسع بر صورتده وضع ایتمش ایکن منع التأسف سکره دن ظهور ایدن متبدلرک بو اساس متین ایشلرینه کلمدیکندن بو کوزل قاعده بالکلیه لغو ایدلش و آنک برینه اداره کیفیه اقامه ایدلشدرکه عالم اسلامک باشنه کن فلاکتلرک یکانه سببی ده بودر .

**

اساسات اسلامیه دن بری ده حریتدر . دین اسلامک حریت کلمستدن مقصدی انسانیتک باعث فلاکتی ، مدنیتک اک مدعش آفتی اولان حیوانی بر حریت اولیوب انسانیت و مدنیتک سبب تکمل و تعالیبی اولان علوی بر حریتدر ، اوده بشقه سنک حقوقه تجاوز ایتمک شرطیله ولو که بر حکمداردن

اسلام مجموعه سی

۴

صادر اولسون هر هانکی بر حقسز معامله بی رده و عمر هانکی بر حتی مدافعه یه
بتون ملتک صلاحیتدار اولسندن عبارتدرکه عقل و حکمتک قبول ایتدیکی
حریت ده بودر. ایته دین اسلامک بخش ایتدیکی بو حریت سایه سنده ایتدیکه
بین المسلمین حقسز بر معامله یه پک اندر تصادف اولتور و اوده در حال ازاله
ایدیلور ایدی. و حتی آحاد ناسدن بر فردیله حقسز اولدیغنی ظن ایتدیکی ر مسئله یی
بالذات حضرت پیغمبردن و یا خلیفه سندن استیضاح ایدیور آنک، بو استیضاحی در حال
قبول اولتور و ایضاحات لازمه اعطا ایدیلهرک صاحب استیضاح اولان ذات
اقناع ایدیلور ایدی. و اکثریا بو استیضاح و ایضاح مسئله لری حضرت پیغمبر
و یا خلیفه سنک جمع و بی ارام و عرفات خطبه لرینی ایراد ایتدیکی ائنده وقوعه
کلور ایدی .

ینه بو حریت سایه سنده ایتدیکه وضعیت اجتماعی سی اعتباریله ادتا بر مرتبه ده
یولتان بر فردک لدی الایجاب خلیفه زمان ایله حضور حا کمه مدافعه لری بلا
مشکلات اجرا ایدیلور ایدی . تشکیم حضرت علینک خلافتی زماننده خلیفه
حشار الیهک بر یهودی علمبنده اقامه ایتدیکی بر زره دعواسی اوزرینه هر
ایکیسی ده قاضی شریحک محکمه سنه دعوت اوله رقی حضور قاضیده مدعی علییهک
قیاما و یان یانه اوله رقی مرافعه لری اجرا ایدلش و نتیجه محاکمه ده حضرت
خلیفه نک علیه حکم صادر اولش ایدی . و بو طک هیچ کیمسه نک نظر دقتی
جلب ایتماش ایدی چونکه او زمانلر بو کبی احوال امور عادیه و طبیعیه دن
مدود ایدی .

دین اسلامک بخش ایتدیکی حریتک درجه قوتنه و مرتبه علویته یا کترکه
حضرت پیغمبر بر حدیث شریفنده بر حکمدار ظالنه قارشو دوغری سوز
سویلیکی افضل جهاد اولق اوزره خبر و یردیکی کبی دیگر بر حدیث شریفنده ده
ینه بویله بر حکمداری اجرای عدالت و ظلمدن مجانبته دعوت ایدوبده آندن
دولایی او حکمدار طرفدن قتل اولان هر هانکی بر فرد غیور ایله عمر
عالی لری سید الشهداء حضرت حمزه بی سید الشهداء اولق مرتبه علوی سنده مساوی
طوتمشدرکه حق و حقیقتی محافظه و مدافعه اوغرنده حریت کلامیه بو نندن
دها زیاده رواج و یرمک امکان خارجنده در .

اسلام مجموعه سی

اساسات اسلامیه دن بری ده عدالتدر . بلا استتائتون اهل اسلام هر خصوصده و صورت مطلقده اجرای عدالته و هر نوع ظلمدن مجانبته دیناً مأمور و مجبوردر . بو یابده شرفواردا اولان آیات قرآنیه واحادیث نبویه حددن افزوندر . بناء علیه بز بوراده بالکثر دین اسلامك عدالته عطف ایتدیکی اهمیتك درجه سی و ظلمه قارشو کوستردیکی شدت و نفرتك مرتبه سی ایضاحه کفایت ایدمك بعض دلائلك بر وجه آتی ذکریله اکتفا ایدیورز .

قرآن کریمك (مشرکله اولان شدت بغضتکیز سزی آنلر حقیقه عدالتنزلکه سوق ایتسون . آنلر حقیقه دخی اجرای عدالت ایدیکزکه تشکزی حق سز بر معامله دن ، ظلم و جور دن سیانته اک یقین واسطه عدالتدن) و (جناب حق امانی اعلنه تأدییه و تودیع ایتکیزی و بین الناس عدل ایلله حکم ایلکیزی سزه امر ایدیورز . یعنی بونی سزه واجب قلیور) مآئنده کی ایکی آیت کریمه سی و حضرت پیغمبرك (بر ساعت اجرای عدالت ایتك بر سنه عبادت ایتکدن افضلتدر) و (بتون مساوات آتجق عدل ایلله قائمدر .) مفادنده کی ایکی حدیث شریفی ظن ایدیورمکه بتون کائنات نظر ندم دین اسلامك بو اصل متینه نه درجه اهمیت و بردیکنی ایضاحه بالغاً مابلغ کافیدر .

دین اسلامك ظلمه قارشو کوستردیکی شدت و نفرتنه کلنجه : قرآن کریمك (ظالملر ایچون اسلافلاح و نجات یوقدر) و (هیچ کیمسه یه قارشو عداوت جائز دکدر فقط ظلمه بو حکمدن مستتادر یعنی آنلره قارشو اعلان خصومت و اظهار عداوت جائز و بلکه ده واجیدر) و (ظالملر بنم عهدمه یعنی نامه اجرای حکومت و احراز خلافتنه نائل اولمغه لایق دکدر . بو مهم وظیفه یی در عهدمه ایدمك ذواتك شایبه ظلمدن میرا اولسی لازمدر .) مآئنده کی اوج آیت کریمه سی دخی بو مطلبی صورت و ایضاحه اثبات ایتکده در .

اساسات اسلامیه دن بری ده مساواتدر . دین اسلامك بو کله دن مقصدی دخی علی الاطلاق مساوات اولیوب حقوقده وسائر بالجمله معاملاتده مساواتدرکه ذاتاً بشریتك رفاه و سعادتی تأمینه اساس اوله بیله جك مساواتده بودر فی الواقع

اسلام مجموعہ سی

6

انسان پر بالکلہ حقوق و معاملاتہ نظر قانونہ مساوی اولیٰ لازمدر۔ زیرہ
اولیہ اولماز ایسہ حقوق ناس ضایع اولور۔ قویلر ضعیف لک حقوقہ تجاویز
ایدر۔ بالنتیجہ تمدن و ترقی قابل اولماز۔ حالیکہ تمدن اولنتیجہ حیات بشریہ تک
بقا و دوامہ امکان قلاز۔

ایشہ بونک ایچوندرکہ حقوق و معاملاتہ بین البشر مساواتہ رعایت ارکان
اسلامیہ تک بک بیوک بر رکنی تشکیل ایتمدر۔

حضرت پیغمبر بو مساواتہ تمامیلہ رعایت ایتملر و امتہ دمہ کندی ذات
رسالتناہیلری کی رعایت ایتملری قرمان بیورمشر ایدی۔

دین اسلامک امر ایتمکی مساوات او درجہ واسع ایدیکہ انسان بونک
درجہ و سعتی دوشوندکچہ حیرتہ قلاماق قابل اولیور۔ مظهر وحی الہی اولدیغنی
بتون مسلمانلرلہ برابر کندیسی دخی قطعاً معتقد اولان بر پیغمبر عالی شان
کندیسنہ اصلا وجود ویرمیور۔ هر نه یاپار ایسہ الله نامہ یایور : هر نه امیر
ایدرایسہ الله نامہ امر ایدیور۔ حبه لله امتک سلامت و سعادتہ جائیشیور۔
خدمتہ مقابل بیت المالدن بر حبه ییلہ قبول ایتمیور۔ (سز چالیشیکز بن ییہیم
بو نصل اولور ؟) دیور۔ بتون افعال و حرکات و معاملاتہ کندیسی احباب
و اتباعیلہ مساوی طوتیور۔ خدمتکارلرینہ ، کولہ لرینہ یدیکندن یدیوریور
کیدیکندن کیدیوریور۔ بوکا مقابل آنلرہ افعال شاقہ دن هیچ برشی تکلیف
ایتمیور۔ حتی آبدست آلرکن آنلردن هیچ برینہ آبدست صوغنی ییلہ
دو کدیوریور بر چوق سینلر خدمت سیلرندہ بولنہرق ابراز ایتمکی
صفاقت و جدیت فوق العادہ ییلہ بر موقع ممتاز احراز ایدن حضرت انک بر کرہ
اولسون آبدست صوغنی دوکک خدمتیلہ مشرف اولوق آرزوسنی ییلہ رد ایدیور۔
(بو خصوصاً سدہ معاونتہ احتیاجم یوقدر۔ صوغنی پراقدمہ اورادن چکیل۔)
امرینی ویریور۔

شیخ الاسلام اسبق

موسنی کاظم

پتندی

اسلام كبري

مدیری : حلیم ثابت

صافی ۲

۲۰ ربیع الاول ۱۳۴۲
۱۳ شباط ۱۳۴۹

پیل ۱

- قرآن کریم
سورۃ حجراتک ترجمہ سی خ . ن
اسلامکے بحالی
اسلام و ترقی شیخ الاسلام موسی کاظم
کلام
توحید رضاء الدین بن فخر الدین
فقہ
فقہ واجتماعیات کوک آلب
عین ادبیاتی
تورکارده دینی ادبیات کوپرلی زاده قزاد
تاریخ
آق شمس الدین بروسلی محمد طاهر
اجتماعیات
اسلام عائدہ کوریلین انحطاطک سبیلی احمد آغايف
مسلمانہ قادینی
مراجعت ایڈیورم ف . ن
اسلام حورانی
بخارا : بخارادہ تجدد انامولری — لازان : شہاب الدین سرجانی ایچون —
اوقا : بجرکلی مسلمان قادینی — باکو : مسلمان باقہلری
استانبولده سانیہدینی بر : « تورک یوردی کیتخانہ سی » نسخہ سی * ۱۶ پارہ در
استانبول — طنین مطبعہ سی

اسلامک نجائی

اسلام و ترقی

۲

صحابدن برینک (قیونی بن کسرم) دیکرینک (بن دہ یوزہ دم) بز اوچنجیسنک (بن دہ بشیریم) دیمی اوزرینہ (بن دہ سزہ اودون و یونغہ طویلارم) دیور . اصحاب کرام (یارسول اللہ سزاستراحت بیورک نہ لازم ایسہ بز ہینسی پیارز) دیورلرایسہ اول حضرت آنلرک بوسوزلرینہ (بیلیرم پیارسکنز . فقط بن سزدن ممتاز بر حالده بولنغنی قبول ایتمہم) جوائی ویریور . و بوکبی نیجہ اطوار عالیجنابانہ واقوال حکیمانہ واقمال مردانہ سیلہ انسانلرک یکدیگرینہ تحکم و تغلبہ اصلاحی اولمدیغنی کوستریور .

اول حضرت مساواتہ رعایتی یالکز مسلمانلرہ حصر ایتمیوب (بتون انسانلر طراق دیشلری کبی بر برینہ مساویدر) و (نعمت و کلفتدہ بز مسلملر مسلملر برابر در) ما آئندہ کی حدیث شریفلریلہ نعمت مساواتی ملل غیر مسلمہ یہ دخی تشمیل ایلمش ایدی . حضرت رسول ذات رسالتناہیلرینی ہر خصوصدہ امتیلہ مساوی طوتمق قاعدہ سنی تابتدادن اتہایہ قدر محافظہ ایدی . شرف نبوتی ایلك احراز ایتدیکی زماندہ کی حالی نہ ایسہ آخر عمر تہدہ کی حالی دہ اولیہ ایدی . سکنز اون ملیون اہالینک کندیسٹہ ایمان ایتملری و ذات علیاسنہ قارشو صولک درجہ اطاعت و محبت کوسترملری آنک اولکی حالی اصلاد کشدیرہ مدی . بو درجہ قوی و متین بر اطاعتدن ، بر محبتدن بالاستفادہ بر کونامنافع ذاتیہ تأمینہ جہتی آنک خاطر و خیالندن بیلہ کچمدی . تکیم ارتحال داربقنا بیوردقدن صکرہ براقدقلمری ، ہم دہ بیت المالاہ صدقہ اولق اوزرہ براقدقلمری ترکۂ نبویہ لرینک بر قات الیسہ ، ایکی کلیم بر چارشاف ، بر قاچ صوقانی ، قواطہ ، طراق ، مقاص ، مسواک ، برکوش مہر ، برسریر ، یکر می قدر دوه

— ۲ —

یوز قیون ، التي یدی قدر کچیدن عبارت اولسی بو مدعایمزی انبیاة کافیدر .
 کندیسندن صکره اصحاب کرامده بو اثر عالی رسوله قدرتلری یتدیکی
 قدر توفیق حرکتہ جالشیدیلر . برنجی خلیفه سی حضرت صدیق ایلك خطبه سنده
 (ای ناس دوغری یوله کیدرسه بکا معین وظہیر اولیکز وا کرا کری یوله
 صپارسه بکا دوغری یولی کوستریکز . دوغری بلق امانت ، یلانجیلق خیانتدر .
 سزک ضعیفکز بنم یانمده قویدر . زیرا آنک حقی آلیرم . قویکز ایسه بنم
 تزدنده ضعیفدر . چونکه آندن یشقه سنک حقی آلیرم) دیمشدی .
 حضرت صدیق ذاتاً تجارتله کچدیکندن خلیفه تعیین ایدلدیکی کونک فرداسی
 صاحبین بر معتاداموزینه بز طویلرینی آلوب صاتمق اوزره چارشویه کیتدی .
 یولده حضرت عمر و حضرت عیبه یه تصادق ایتدی . آره لرنده شو یوله بر
 محاوره جریان ایلدی .

— نه یاییورسک . مسلمینک امور و مصالحی بزه تقویض اولندی . سز
 یویله چارشوده بازارده بز صاته جق اولورسه کز مصالح عبادی کیم رؤیت ایدم جک
 — بک اینی اما بن عیالی نصل اتفاق ایدم ؟

— بز سکا بیت المال مسلمیندن نفقه تقدیر ایدم رز... بو محاوره دن صکره
 اصحاب کرامک اتفاقله حضرت خلیفه یه یومیه یارم قیون وبری یازلق ، دیکری
 قیشلق اولوق اوزره ایکی قات الیسه و سنوی ایکیک درهم کوش تخصیص
 ایدلدی . ایسته مسلمانلرک ایلك خلیفه لرینه ویردکری تخصیصات سنویه ! .
 آندن صکره کلن خلفایه ده عین تخصیصات ویرلدی . هیچ بریسنه بو
 مقدار دن فضاہ برشی ویرلدی . حتی حضرت فاروق زماننده ممالک اسلامیه
 بر سرعت خارقه ایله توسع ایتدیکی و یوز ملیونه قریب نفوسک حوزه اسلامه
 داخل اولدینی و بوجهته بیت المال مسلمینه بر جوق ملیونلره بالغ نفود و سائر نک
 کلدیکی بر زمانده بیله خلیفه مشارالیه ایلك تخصیصاته برجه علاوه ایتدی .
 بر آره لوق اصحاب کرام جناب فاروقک تخصیصاتی براز آرتیرمق ایسته دیلر
 ایسه ده کندیبسی بونی شدتله رد ایتدی . چونکه بویله برشی یاپیندیغی تقدیرده
 بو خصوصده برنجی خلیفه ایله کندیبسی آره سنده عدم مساوات کوریور

اسلام مجموعه سی

۲۶

و حالبوکه بو حالی شیمة انسانیت و حیته اصلا موافق بولیور ایدی .
ایندی کوریلور که بیک اوچوز بو قدرسته اول دین اسلامک تأسیس
ایتدیکی قاعده مساوات او درجه عالی و واسع ایدی که شو عصر حاضر مدیتده
بیله هیچ بر ملت بو درجه مساواته نائل اوله ماغش و بوتدن صکرده نائل اوله میه جتی
شبه دن وارسته بولمشدر .

شیخ الاسلام اسبق
موسی نظم

کلام

اسلام خبری

صافی ۳

۱۴ ربیع الآخر ۱۳۲۲
۲۷ شاط ۱۳۲۹

یل ۱

اسلام و ترقی

۳

اسلامتک میم اساسلرندن بریسی ده اخوتدر که بر ملتک حیات و بقای ایچون
برنجی درجه ده الزم اولان شی ده بودر . زیرا انسان طبعاً مدنی اولوب بک چوق
احتیاجاته معروض بولندی و حالبوکه محتاج اولدیغی شیزک بردانه سی بیله بالکتر
باشه تدارکدن عاجز بولدیغی جهته یشامق ایستیان بر ملتک افرادی آردنده
غایت صمیمی براخوتک تأسیسه اشد لزوم وارددر .

— ۱۱ —

دین اسلام قرآن کریمك (مؤمنلر قرداشدر) مآئده كى برآیت کریمه سیله
وحضرت پیغمبرك مدینه متوره بی تشریف بیوردقلرندهرشیدن اول بین المسلمین
عقد اخوته مباشرت بیورمش اولسیله واول زمانلر بو اخوتك میرانه قدر تاثیر
ایتمش بولسیله بین المسلمین اخوت اساسی تأسیس ایلمشدر .

دین اسلام بومهم اساسی غایت متین بر صورتده وضع ایتمکدن صکره بوئی
الی الابد محافظه ایدهجک اساسی ده احضار ایتمشدر . بودینده زکاتك ، تعاون
وتناصرک فرضیت و مشروعیتی عداوت و خصومتك ، غیبت و بهتان و یلانك ،
تفاق و شقاقك ، تفرقه ، فتنه و فسادك ، ادعای قومیت و جنسیتك شدیداً ممنوعیتی
هب اخوت اسلامی بی الی الابد محافظه ایدهجک اسباب جمله سندندر .

فی الواقع برملتك فقراسی اوملتك اغناستدن معاونت کورماز و هیچ اولماز
ایسه انك ثروتندن لاقول قرقده بر نیتده استقاده ایجاز ایسه اولیه برملتك
بتون افرادی آره سنده صمیمی وجدی بر اخوتك تأسنه امکان قالماز کذا
برملت عداوتدن ، خصومتدن غیبتدن ، بهاندن ، یلاندن ، تفاق و شقاقدن ،
تفرقه ، فتنه و فساددن ، ادعای جنسیت و قومیتدن شدتله منع ایدلمازسه اوملت
آره سنده اخوتدن اثر بولته ماز . و بناً علیه اولیه برملتك یشامسی ده قابل اولماز .

* * *

اسلامیتك اساسات مهمه سندن بری ده اعداد قوتدر . بو اساس قرآن کریمك
(دشمنلر بکزه قارشو اقتدار بکزه یتدیکی قدر قوت حاضر لایکزه) مآئده اولان
برآیت کریمه سیله بتون مسلمانلره فرض اولمشدر که بالجمله ترقیاتك اسباب
خصولتی تأمینه کافی بر اساسدر . زیرا برشی فرض اولجه انك توقف ایتمدیکی
شیلرک دخی بالطبع فرض اولسی لازم کلدیکندن اعداد قوتك فرضیتی انك
موقوف علیهی اولان استحصال ثروتك فرضیتی و استحصال ثروتك فرضیتی ده
انك توقف ایتمدیکی معرفت ، صنعت ، تجارت ، زراعت ، قلاحت کبی شیلرک
کافه سنك فرضیتی تضمن ایتمکده در . شو حالده دین اسلام دشمنه قارشو اعداد
قوتی بتون مسلمانلره فرض قلمش اولسیله انك موقوف علیهی اولان ثروت
معرفت ، صنعت ، تجارت ، زراعت و سائر کبی شیلرک کافه سنک دخی فرض قلمش

اولیور دیکدر . سعادت بشریہ تک تأمین ایچون کلش اولان بر دین سہاوینک انسانلر حقدہ یا پہنجی ایولک دہ ایستہ بو قدر اولہ بیلور ، بواساس متینی تطبیق وموقع اجرایہ وضع ایسہ انسانلرک کندی غیرت وفعالیتہ منوط بر کیفیتدر .
 بونک ایچوندرکہ صدر اسلامدہ عطات اصلا کورولیلور ایدی . بتون مسلمانلر متہادیا چالیشیورلر ، یشامق ویشامق ایچون علی الدوام اوغراشیورلر ایدی . سنہدہ ایکی بایرام کونلرندن ماعدا آنلرک ایام تعطیلیلری یوق ایدی . حتی جمعہ کونلرندہ بیلہ کسب وتجارتنہ اشتغالہ مأمور ایدیلر . نتکیم قرآن کریمک (جمعہ اذانی اوقوندیغی وقت ادای صلاتہ سرعتہ کیدیکز وبواتنادہ بیع وشراپی ترک ایدیکز ونمازی ادا ایدنجه در عقب داغیلوب ینہ بیع وشرا ایلہ بالاشتغال اللہک سزہ فضلندن تقدیر ایتدیکی رزقکزی طلب واستحصالہ چالیشیکز) مآئندہ کی بر آیت کریمہ دخی بو حقیقتی قطعی بر صورتدہ بیان ایتکدہ در .

ایستہ صدر اسلامدہ اهل اسلام دین اسلام کندیلرینہ بخش ایلدیکی بروجه بالادرج ایتدیکمز اساسات مهمہ یہ صوک درجه رعایت ایتدکلرندن دولاییدرکہ یکرمی ، اوتوزسنہ طرقدہ شمس منیر اسلامیت بتون جزیرة العربی انوار فیوضات بخشاسیلہ تنویر ایتدکدن صکرہ حدود چیندن بحر محیط اطالاسی یہ قدر اولان معمورہ جهانک کافہسنی دخی وایہ دار فیوضات ایتکدر .

— خاتمہ —

شمدی « دین اسلام مانع ترقیدر ، دیان ذواتہ صورارم : بو مقالہ مزیدہ بیان ایتدیکمز اساسات مهمہ دین اسلامدن بشقہ ہانکی دیندہ وارددر . وملت اسلامیتک کندی عطات و جہالتلری یوزندن اوغرا دقلری فلا کتارک اسبابی اوقدر علوی اولان دین اسلامدہ آرمق موافق انصاشیدر ؟ لطفاً یوسؤ اللہریمہ جواب ویرمیلری کندیلرندن بکلرم .

شیخ الاسلام اسبق

موسیٰ طاہم